

Драган Бабић

ТЕСТАМЕНТ ОДИСЕЈА АВАНТУРИСТЕ

Беким Фехмиу: *Блиставио и сирашно, дружи део*,
Самиздат Б92, Београд, 2012.

*Људе си хитио учинити бољим и гасио жар на длану,
Све што си могао шутињом им рећи изгорило у једном је дану.
Па си им ијевао, па си им свирао, па си им рањене душе мирио
Све док не убише друга твога и први зајалише град.*
Раде Шербеџија и Мирослав Тадић,
„Пјесма за Бекима” (текст: Миљенко Јерговић)

Да ли информација коју је Народна библиотека Србије поводом прославе свог празника и новоустановљеног Националног дана књиге недавно објавила – да се међу двадесет и пет најчитанијих књига у нашим библиотекама налази бар десет издања чији аутори нису књижевници у класичном смислу речи, тј. да њихово основно занимање није само писање – треба да зачуди просечног читаоца, наведе на сумњу или представи реално стање наше књижевности? Не обазирећи се на квалитет и вредност дела која чине такозвану „забавну” књижевност, јасно је да су она неизоставно присутна у читалачком свету и да је све теже одбрани се од њих. Изгледа да нас данас, више него икада, са полица књижара и библиотека нападају исповести звезда филма, телевизије, музике, спорта, новинарства, обично патетично романсиране или драстично измењене тако да делују озбиљније. Ових књига је увек било, али њихов утицај на читалачку публику никад није био овако алармантан. До чега то доводи? Као прво, пошто иза тих писаца обично стоји озбиљан маркетиншки рад и промоција, број наслова и њи-

хових тиража често превазилази дела аутора „озбиљне” књижевности који се са њима не могу мерити – ретко који новији роман, збирка кратких прича или песама (а да није добитник неке велике и вредне награде) доживи треће, четврто или пето издање, док је то код забавне књижевности скоро неизоставно. Даље, значај ових дела постаје све већи (довољно је само, на пример, споменути случај Жарка Лаушевића и до чега је довела његова аутобиографија) и њихова присутност на листама најчитанијих и најпродаванијих књига је све очитија, што свакако мења читалачку свест, те се пажња скреће са оних који је више заслужују. И, на крају, у том непрегледном мору тешко је одвојити квалитет од смећа: шта је „права” књижевност, а шта нуспојава друштвених околности и стања данашњег света? Међутим, једна од књига међу онима које јесу написали аутори чије основно занимање није списатељско, али која се не сврстава у, како то формулише Жорж Батај, гомилу „чији је циљ да на јефтин начин вуку за нос читалачку публику”, јесте постхумно издат наставак мемоара глумца Бекима Фехмиа, *Блиставио и сирашино, други део*.

Појавивши се непосредно пред прошлогодишњи Сајам књига, ово дело је свакако покренуло интересовање читалаца и скренуло пажњу помпом коју је изазавало приликом промоција на телевизијским и у радио емисијама, те га је стога лако сместити међу оне раније поменуте „забавне” књиге. Ипак, својим обимом, значајем, документарношћу, убедљивошћу и намером аутора видљивом испод површине, ова мемоарска промишљања претендује ка озбиљнијој класификацији и третману. Писана у исто време као и прва књига сећања штампана 2001. године код истог издавача, *Блиставио и сирашино, други део* се на њу наставља хронолошки, стилистички и тематски, описујући ауторов живот од 1956. до 1989. године, тј. од ауторовог матурирања и почетка глумачког рада до повлачења из јавног живота. У њој је, дакле, садржан цео Фехмиуов професионални рад и успех у домаћој и иностраној позоришној и филмској индустрији, али оно што је свакако знатно интересантније од представе гламурозних премијера и дневника снимања са неколико континената јесте прича, и блистава и страшна, коју је аутор покушао да исприча. Она посматра маргиналца након што се, уз сифизовске муке, докопао врха, а који и током година холивудске славе, остаје онај обични дечак из Призрена, жељан знања и правде. Док у првој књизи записује лични доживљај ужаса Другог светског рата и одрастање у држави која се тек формира, а себе описује као Албанца на Косову, Фехмиу у другом делу пише искуства одраслог човека, сада Југословена у свету у којем тих деценија није било лако налазити се на граници Истока и Запада. Стога главни јунак ове приче јесте обичан појединац, индивидуа која је случајно и наратор:

аутор успева да ефикасно повеже приповедно „ја” и протагонисту у један глас који је на неким местима разумљиво субјективан, али ипак у целој књизи довољно објективан да и та ретка субјективност не омета читалачки утисак. Нарација је хронолошка, али сада не, за разлику од прве књиге, стриктно подељена на засебне године, већ више на периоде од неколико година које означавају студирање, почетак професионалног ангажмана, рад у иностранству и тако даље. Фехмиу се стално враћа у прошлост, али и често користи презент приликом приповедања, те тако и сам изнова проживљава своја сећања, а и пружа читаоцима прилику да у њима активније учествују и прате га. Исказивање интима, као што је то обичај у мемоарима, иде толико далеко да он без изостављања записује и своје ванбрачне авантуре, али и дубоко емотивна осећања према супрузи и породици, као и мрачне мисли које су га неретко обузимале приликом одласка од њих: себе описује као дуго одсутног Одисеја који се, ипак, увек враћа дому.

А шта се крије испод нивоа гламурозних забава светског цвет-сета? Као први глумац који је пробио баријеру између Истока и Запада, Фехмиу је имао велику одговорност представљања своје домовине и режима из којег долази пред људима који нису имали идеју о томе какав је живот у СФРЈ, и на тај начин је, како себе описује у мемоарима, годинама играо и ролу амбасадора своје земље, али и типичног представника југословенског народа. Уз то, позиција протагонисте и наратора омогућује му да се вешто постави као хроничар протицања времена и промена које су обликовале њега, његову породицу, друштво и целу државу. Као што се могло видети у првом делу мемоара, он потиче из скромног дома и окружења у којима напросто нису постојале прилике за неко ирационално трошење и луксуз, те стога не чуди његово одушевљење када је као младић први пут посетио Београд и сведочио до тада невиђеним сценама. Истим тим жаром и занесеношћу, он, стигавши на академију, описује промене које су се у међувремену задесиле у главном граду и у људима. Касније, скоро током целог живота, Фехмиу бележи како тај град дише и врло прецизно примећује и описује алтернације у моди, књижевности, позоришту, архитектури, популарној музици и стандарду народа, али не само у Београду, већ и у неким светским метрополама чији је чест гост био и које пореди са својом, при чему су најинтересантнија открића она до којих долази након повратка са пута, када примећује како се град променио – на добро или лоше – док је он био одисејски одсутан. У ово хронолошко и аналитичко освртање на промене се, међутим, неретко уплиће и записивање промена на политичкој сцени државе и све немирнији однос власти и народа. Стога се срећу емотивни описи стања у СФРЈ, суживота народа различитих националности, предвиђања распада др-

жаве и могућих последица наизглед безазлених и бенигних провокација и мржње. Ове промене у свакодневици свих слојева друштва кулминирају у променама у људима, насумичним убиствима или планираним егзекуцијама и осталим догађајима којима се држава слаби, а народ загађује, на шта се, према Фехмиу, нико не опходи са довољном озбиљношћу: „Са IX спрата, код Лиона на Звездари, бацам поглед на Београд. Хладан фебруарски дан. Из мора смога вири само црни врх Београђанке. Полемике о загађеном ваздуху у граду захуктале су се по новинама. Али о загађеним главама, менталним мапама и људским душама скоро никоме не пада на памет да прозбори ни реч, осим часних изузетака. Панорама главног града СФРЈ – Београда, под црним смогом, права је слика менталног, духовног стања целе земље.” Специфичност Фехмиуовог живота је била чињеница да је он скоро увек и свуда био маргиналац, довољно скроман да чак ни у данима највеће популарности не користи успех зарад личног промовисања и интереса, и због тога је могао да посматра своје окружење из прикрајка, објективно и непристрасно, па се тако у својим мемоарима поставља као непроменљив репер помоћу којег се, као лакмус хартијом, одређује добро и лоше. Он не крије да се неки његови поступци могу сврстати у ову другу групу, али себе описује као некога ко поседује морални компас и зна шта је исправно: његове реакције на добро и зло, на пажњу и мржњу, јесу оно што читаоцу, и поред благе дозе субјективности, упечатљиво описују право стање међуљудских односа у СРФЈ. На крају, разочаран у људе, поредак и стварност, Фехмиу се повлачи са јавне сцене: тај поступак закључује мемоаре и осећа се да он, присећајући се Душана Васиљева, након што је целог века газио у крви до колена, остаје не само без зрака, млека и јутарње росе, већ и потпуно без воље и снаге да се свети разним губавим бакалинама који га окружују.

Блиставо и страшно, дружи део није један од оних мемоара који представљају ауторов сувише субјективни избор чињеница и слика прошлости какву је он видео или желео да пружи читаоцима, јер ни Беким Фехмиу није типичан писац мемоара који глорификује себе и своју каријеру, већ покушава да испод површине нарације о наизглед једноставним догађајима постави значајан број егзистенцијалних и врло битних питања која су била актуелна не само седамдесетих и осамдесетих година, већ су то и данас. Он не пише ради самог писања, да би зарадио и уновчио своје искуство, него из традиционалних списатељских порива да исприча причу и нешто *каже* – а то *нешто* је историја земље које више нема и развојни пут човека који се угасио када је његова домовина нестала.